

Жывёлы — самая разнастайная група арганізмаў на Зямлі. У працэсе эвалюцыі яны па-рознаму прыстасоўваліся да ўмоў існавання і тыпу кармлення. Будова цела жывёлы адпавядае асяроддзю яе жыцця і спосабу жыцця.

Паўторым галоўнае. Жывёлы — адно з царстваў жывой прыроды. Вывучэннем разнастайнасці жывёл, іх будовы і жыццядзейнасці, ролі ў прыродзе і значэння ў жыцці чалавека займаецца навука заалогія. Асноўныя прыметы жывёл — гетэратрофнае кармленне, здольнасць да актыўнага перамяшчэння, абмежаваны рост. Жывёлам уласціва радыяльная або двухбаковая сіметрыя цела. Жывёльныя клеткі адрозніваюцца па будове і функцыях. Падобныя па будове і функцыях клеткі ўтвараюць тканку, тканкі фарміруюць орган, органы аб'ядноўваюцца ў сістэму органаў. Сістэмы органаў забяспечваюць паўнавартасную жыццядзейнасць жывёльнага арганізма.

Пытанні і заданні. 1. Якія асаблівасці будовы жывёл дазваляюць вылучыць іх у асобнае царства? 2. Якое значэнне ў жыцці жывёл мае іх здольнасць актыўна перамяшчацца? 3. Назавіце вядомыя вам тыпы жывёльных тканак. Якія функцыі яны выконваюць? 4. Пералічыце сістэмы органаў жывёл. Якія функцыі кожная з іх выконвае?

§ 2. Класіфікацыя і значэнне жывёл

Успомніце: 1. Якія сістэматычныя адзінкі выкарыстоўваюцца ў класіфікацыі раслін? 2. Класіфікуйце від *канюшына чырвоная*, выкарыстоўваючы вядомыя вам сістэматычныя адзінкі (пачніце з найменшай).

Жывёльны свет нашай планеты вельмі разнастайны. Апісаннем відаў жывёл займаецца навука сістэматыка. Галоўная яе задача — размеркаванне жывёл па групам (таксонах і рангах), або класіфікацыя.

Класіфікацыя жывёл. Асноўная і найменшая адзінка ў класіфікацыі жывёл — *від*. Гэта сукупнасць падобных па будове і спосабе жыцця арганізмаў, якія шляхам скрыжавання могуць утвараць пладавітае патомства і насяляюць пэўную тэрыторыю.

Разгледзім сістэматычнае становішча сваяка *сабакі свойскага* — ваўка. Навуковая відавая назва жывёлы — *воўк шэры*, або *воўк звычайны*. Першае слова паказвае на род, да якога належыць жывёла, другое — гэта відавы эпітэт, які разам з першым словам утварае назву віду. Акрамя *ваўка шэрага*, ёсць іншыя віды: *воўк руды*, *воўк усходні*. Іх усіх аб'ядноўваюць у род **Ваўкі**. Блізкія роды жывёл прылічваюць да аднаго сямейства. Напрыклад, **род Ваўкі і род Янотападобныя сабакі складаюць сямейства Сабачыя**. Падобныя сямействы аб'ядноўваюць у атрад, атрады — у клас, класы — у тып, тыпы — у царства. Так, **сямейства Сабачыя ўваходзіць у атрад Драпежнікі**, да якога таксама належыць **сямейства Каціныя**. **Атрад Драпежнікі** — гэта толькі адзін з атрадаў **класа Млекакормячыя**. **Клас Млекакормячыя** залічаны ў **тып Хордавыя**, усе прадстаўнікі якога (рыбы, земнаводныя, паўзуны, птушкі, млекакормячыя) маюць унутраны шкілет. **Хордавыя** — адзін з тыпаў **царства Жывёлы**.

У гэтым навучальным годзе пазнаёмімся з сям'ю тыпамі жывёл: **Жыгучыя, Плоскія чэрві, Круглыя чэрві, Кольчатыя чэрві, Малюскі, Членістаногія, Хордавыя**.

Роля жывёл у прыродзе і значэнне ў жыцці чалавека. У прыродзе жывёлы выконваюць значную ролю. Як і ўсе жывыя істоты, яны ўдзельнічаюць у кругавароце рэчываў і пераўтварэнні энергіі. Жывёлы складаюць важныя звёны ў ланцугах харчавання: адны кормяцца раслінамі, іншыя — жывёламі. Жывёлы, якія спажываюць рэшткі раслінных і жывёльных арганізмаў, з'яўляюцца санітарамі прыроды. Жывёлы, што існуюць у вадзе і ператраўліваюць рэшткі раслін і жывёл, чысцяць вадаёмы і прадукіліюць іх зарастанне. Драпежныя жывёлы рэгулююць колькасць іншых відаў жывёл, у тым ліку шкоднікаў сельскай і лясной гаспадарак. Розныя групы жывёл апыляюць кветкавыя расліны, распаўсюджваюць іх насенне і плады.

Значэнне жывёл у жыцці чалавека цяжка пераацаніць. Адных ён выкарыстоўвае для асабістага харчавання, іншых — у якасці прамысловай сыравіны. Шэраг відаў жывёл выкарыстоўваецца для навуковых даследаванняў.

Разводзячы жывёл, чалавек дасягае розных мэт. Коней, ішакоў выкарыстоўвае як цяглавую сілу. Сабак, каткоў трымае ў доме ў якасці сяброў і членаў сям'і. Папугаяў, канарэек і іншых птушак — каб любавалася іх прыгожым апярэннем ці захапляцца спевамі.

Некаторыя жывёлы могуць негатыўна ўплываць на здароўе чалавека або яго гаспадарчую дзейнасць. Многія віды насякомых-шкоднікаў і грызуноў псуюць сельскагаспадарчыя культуры, зніжаюць іх ураджайнасць. Сярод прадстаўнікоў жывёльнага свету ёсць паразіты чалавека і свойскіх жывёл. Некаторыя крывасмокі могуць пераносіць узбуджальнікаў інфекцыйных захворванняў. Ядавітыя жывёлы небяспечныя для здароўя і жыцця чалавека, а таксама свойскіх жывёл.

Паўторым галоўнае. Від, род, сямейства, атрад, клас, тып — асноўныя групы ў класіфікацыі прадстаўнікоў царства Жывёлы па прыметах роднасці. Жывёлы выконваюць значную ролю ў прыродзе: удзельнічаюць у кругавароце рэчываў і пераўтварэнні энергіі, апыляюць і распаўсюджваюць расліны, з’яўляюцца звёнамі ў ланцугу харчавання, санітарамі навакольнага асяроддзя. Жывёлы маюць рознае значэнне ў жыцці чалавека. Адно віды ён спажывае, іншыя — выкарыстоўвае як крыніцы сыравіны для прамысловасці (станоўчае значэнне). Некаторыя жывёлы памяншаюць ураджайнасць сельскагаспадарчых культур, некаторыя з’яўляюцца паразітамі чалавека і свойскіх жывёл або пераносяць узбуджальнікаў інфекцыйных захворванняў (адмоўнае значэнне).

Пытанні і заданні. 1. Якія асноўныя сістэматычныя групы ўваходзяць у сучасную класіфікацыю жывёл? 2. Чаму некаторых жывёл называюць санітарамі прыроды? Прывядзіце прыклады такіх жывёл. 3. Якія жывёлы забяспечваюць апыленне кветкавых раслін? 4. Назавіце вядомых вам ядавітых жывёл.